

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ МАЛИХ АРХІТЕКТУРНИХ ФОРМ: ЇХ ОСОБЛИВОСТІ ТА МІСЦЕРОЗТАШУВАННЯ

Обуховська Л. В., аспірантка кафедри комп'ютерних технологій дизайну

Національний авіаційний університет, м.Київ

Анотація. У статті здійснено спробу доповнити загальну класифікацію малих архітектурних форм. Розкрито специфіку поняття поліфункціональності таких форм та визначено їх особливості. На основі прикладів існуючих малих архітектурних форм в зовнішньому і внутрішньому середовищі міст України висвітлено основні способи місцезнаходження поліфункціональних об'єктів.

Ключові слова: малі архітектурні форми, поліфункціональність, гармонійність, доцільність.

Аннотация. Обуховская Л. В. Полифункциональность малых архитектурных форм: их особенности и местоположение. В статье сделана попытка дополнить общую классификацию малых архитектурных форм. Раскрыто специфику понятия полифункциональности таких форм и определено их особенности. На основании примеров существующих малых архитектурных форм во внешней и внутренней среде городов Украины отражено основные способы местоположения полифункциональных объектов.

Ключевые слова: малые архитектурные формы, полифункциональность, гармоничность, целесообразность.

Annotation. Obukhovska L. Polifunctionality of the small architectural forms: their peculiarities and locations. An attempt to add the general classification of the small architectural forms is made in this article. The specificity of concept[notion] “polifunctionality“ of those forms is discovered and their peculiarities are defined. On the basis of the examples of existing small architectural forms into the outward and inner environment of the Ukrainian cities, the main methods of locations of the polifunctional objects are reflected.

Key words: small architectural forms, polifunctionality, harmoniousness, expedience.

Постановка проблеми. Малі архітектурні форми як елементи наповнення середовища мають яскраво виражене «архітектурне» походження. Це загальноприйнята, але умовна назва невеликих штучних споруд у містобудівному або садово-парковому середовищі, одні з яких пов'язані з потребами благоустрою вулиць і площ, інші є елементами декоративного убрання і збагачують композицію просторових осередків. Малі архітектурні форми мають вагомe значення у створенні ландшафтної композиції саду, парку, скверу, у благоустрої площі, вулиці, житлового масиву, прилеглих територій установ, підприємств, інших закладів, а також у загальноміському значенні. Крім того, вони можуть вигідно доповнювати, розумно прикрашати і вносити звучання в архітектуру окремо взятої будівлі. Але сьогодні їх роль і місце в архітектурі та дизайні середовища помітно змінилася і їх треба переглянути. Еволюція малих архітектурних форм стосується у рівному співвідношенні тематики, ідейного спрямування, образно-емоційної виразності, характеру розташування і використання, а також застосування будівельних матеріалів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Малі архітектурні форми – не нова в науці тема. Однією з найдавніших згадок у науковій літературі є розділ про малі архітектурні форми у монографії Н.Султанова «Теорія архітектурних форм» (М., 1914). Фундаментальне дисертаційне дослідження на тему «Малые архитектурные формы внешнего благоустройства для городов Украинской ССР» (1954) провів архітектор В.Свідерський [4], зробивши першу класифікацію малих архітектурних форм і давши характеристику найпоширенішим з них. Пізніше деякі питання цієї тематики розвili у своїх дисертаціях В.Васильківський («Малые формы архитектуры на городской магистрали», 1966) та В.Дедюхін («Малые формы в архитектуре городов Западной Сибири», 1972).

Крім того, на розвиток даної тематики вплинули праці з загальнотеоретичних питань класифікації і розвитку малих архітектурних форм таких вчених: В.Свідерського [5], В.Кучерявого [3], Н.Ганкіної [1], Г.-Р.Грубе, А.Кучмара [2] та інших. Однак, усі ці дослідження мають лише опосередковане відношення до теми, що розглядається. Широке практичне використання малих архітектурних форм у благоустрої ілюструють численні каталоги (В.Сторі, 1908; Г.Луцький, 1946; В.Барглов, 1980) і альбоми проєктів малих архітектурних форм (Б.Биткин, 1946; П.Спишнов, 1950; В.Свідерський, 1953) з робочими кресленнями

ліхтарів вуличного освітлення і огорож, фонтанів і кіосків, ваз і лав тощо, не говорячи вже про сучасне різноманіття на ринку малих архітектурних форм – це свідчить про їх попит. Немало розвідок на дану тематику проводять журналісти періодичних видань «Благоустройство территорий», «Благоустройство & ландшафт», «Ландшафт и интерьеры», «Ландшафтный дизайн» і т.д. У переважній частині науково-дослідної і науково-довідкової літератури малі архітектурні форми розглядаються окремим розділом або вибірково, на наш погляд, аспекти їх оформлення. І на що хочеться звернути особливу увагу: вони завжди розглядалися з позиції архітектури.

Спробуємо розглянути малі архітектурні форми (**об'єкт даного дослідження**) саме як об'єкти предметного дизайну на предмет їх поліфункціональності. **Мета** полягає передусім у визначенні особливостей поліфункціональних малих архітектурних форм як об'єктів дизайну та їх місцерозташування у середовищі. Дане питання безумовно зацікавить архітекторів і дизайнерів ландшафту, декораторів, діячів культури та мистецтва, мистецтвознавців сьогодення, оскільки актуальність даної проблеми підтверджується значною кількістю малих архітектурних форм на ринку і різноплановістю їх стилів.

Стаття виконана за планом НДР кафедри комп'ютерних технологій дизайну Національного авіаційного університету.

Результати дослідження. Малі архітектурні форми відомі з незапам'ятних часів, і кожна епоха, історичний період, самобутня культура додавала свої малі архітектурні форми у загальний перелік [8]. А ХХ-ХХІ ст. внесли у дизайн середовища таке різноманіття малих архітектурних форм, що, на наш погляд, їх вже доцільно розрізняти як власне малі архітектурні форми, як твори монументально-декоративного мистецтва і як об'єкти інженерно-технічного обладнання міст, що носять дизайнерський характер (див. рис. 1). Полярність цих понять стає зрозумілою, якщо підійти до них з ідейної точки зору. Монументально-декоративне мистецтво оцінюється, перш за все, за силою соціально-політичного впливу на людину, малі архітектурні форми – за своїм естетичним або утилітарним значенням, об'єкти інженерно-технічного обладнання – як елементи комфорту сучасного рівня життя.

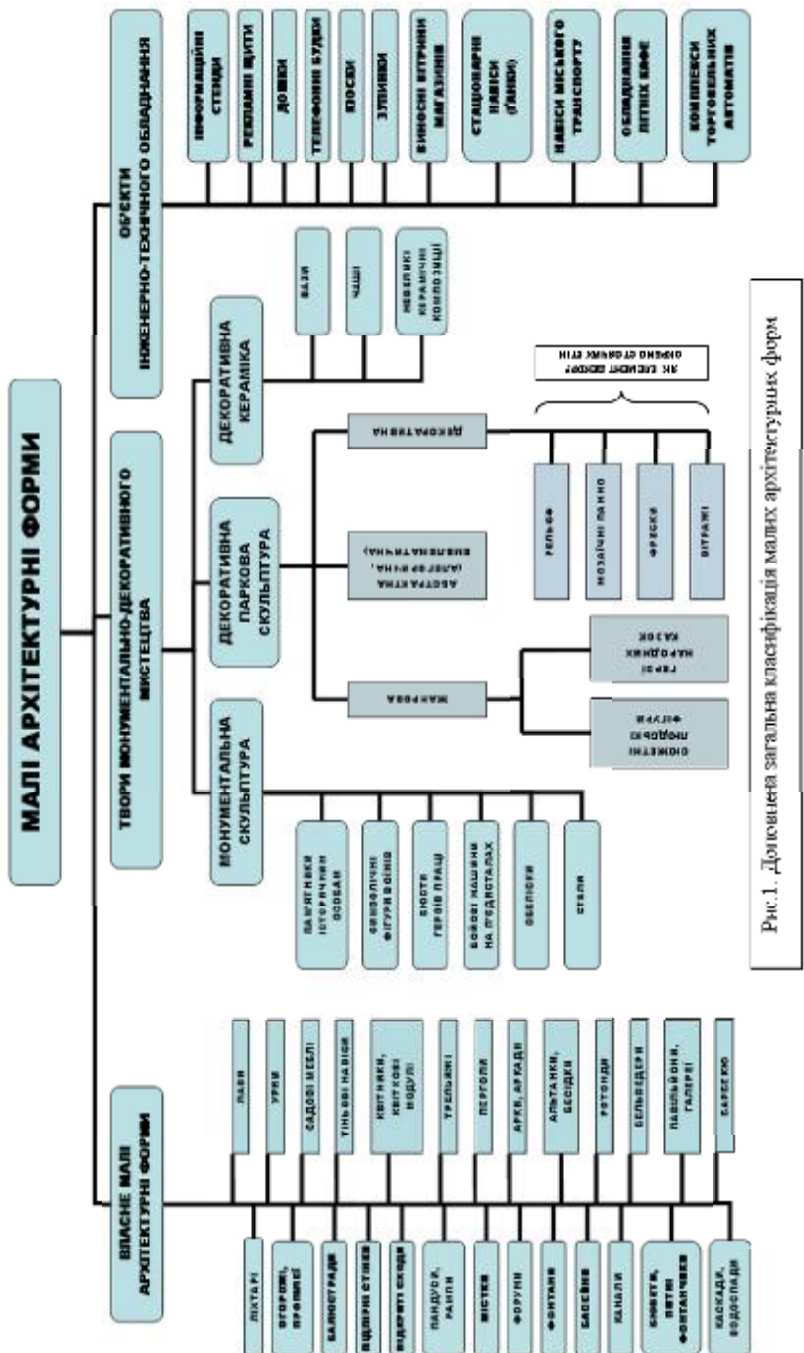
Детально розглянувши класифікації В.Свідерського [4, 5], В.Кучерявого [3] та Н.Ганкіної [1], була зроблена спроба доповнити загальну класифікацію малих архітектурних форм [8], тобто синтезувати кілька типологій в одній (див. рис.1). До числа власне малих архітектурних форм традиційно відносяться огорожі, лави, урни, ліхтарі, балюстради, підпірні стінки, відкриті сходи, пандуси, містки, форуми, фонтани, басейни, питні фонтанчики, каскади, садові меблі, трельяжі, перголи, арки, альтанки, ротонди, павільйони, барбекю та інші елементи середовища, які звичайно становлять частину будь-якого архітектурного ансамблю і проектуються з урахуванням його архітектурної структури й стилістики. Беручи за основу типологію В.Кучерявого, твори монументально-декоративного мистецтва класифікуємо

таким чином: монументальна скульптура (пам'ятники історичним особам, бюсти героїв праці, символічні фігури воїнів, бойові машини на п'єдесталах, обеліски, стели), декоративна паркова скульптура (декоративна, абстрактна, жанрова), декоративна кераміка (вази, чаші, невеликі скульптурні керамічні композиції). До об'єктів інженерно-технічного обладнання міст належать інформаційні стенди, рекламні щити, дошки оголошень, телефонні будки, кіоски, навіси міського транспорту, обладнання літніх кафе, комплекси торговельних автоматів тощо.

Слід зазначити, що з огляду на багатовікову історію розвитку малих архітектурних форм і різноманіття аналогів сучасним дизайнерам іноді буває важко вгадати, створити щось нове, цікаве, варте уваги. У цьому випадку пропонуємо робити ставку на поєднанні різних функцій малих архітектурних форм – одному з принципів їх формування. Саме цю їх ознаку назвемо поліфункціональністю. Поєднання в одному об'єкті дизайну трьох-п'ятьох відмінних за призначенням видів малих архітектурних форм видається цікавим, оригінальним і доцільним для розташування останнього у будь-якому громадському середовищі.

Словник архітектурних термінів [6, с. 343] поняття «функціональність» визначає як відповідність споруди її практичному призначенню, тобто функціональному процесу, для якого вона була створена. А префікс полі... (грец. – багато), у свою чергу, не обмежує кількості наявних ознак, сторін, функцій у одному предметі або явищі. У свою чергу, великий тлумачний словник сучасної української мови [7] слово «багатофункціональний» визначає таким, що виконує декілька, багато функцій; призначений для різних цілей. Отже, поняттю «**поліфункціональність**», що стосується малих архітектурних форм, можна дати таке визначення: гармонійне і доцільне поєднання кількох різних за призначенням (при потребі й протилежно відмінних) функцій в одному об'єкті дизайну, який у подальшому іменується **поліфункціональною малою архітектурною формою**. Зазначена вище гармонійність несе у собі естетичну складову, а доцільність – практичну складову формування поліфункціональних малих архітектурних форм. Основне у цій справі – який образ створить і які функції поєднає та чи інша мала архітектурна форма в організованій у одне художнє ціле об'ємно-просторовій композиції з конкретним місцерозташуванням у середовищі. І це головне завдання архітектора-дизайнера.

Звичайно, що такі малі архітектурні форми можуть з'явитися в тому чи іншому вигляді, в тому чи іншому місці стихійно, але поєднання різних форм можливе лише при грамотному підході, – стверджують професіонали. Коли поліфункціональні малі архітектурні форми спроектовано усвідомлено, враховуючи специфіку нових технологій і ергономіку нових об'єктів, а також усі особливості і переваги таких об'єктів, тоді вони й акцентують на собі увагу, наочно виявляють виразність і єдність своєї композиції, набувають мистецької цінності. Унікальність поліфункціональності і полягає у тому, щоб за мінімум

художніх засобів поєднати кілька функцій і не втратити лаконічності та привабливості форми, зручності та релаксаційної властивості, миловидності та завершеності образу, враховуючи сучасні тенденції в дизайні й архітектурі, новітні технології та матеріали.

Виходячи з цих міркувань, можна виділити **кілька особливостей поліфункціональних малих архітектурних форм**. Однією з них є вигідно представити те чи інше місце будь-якого середовища, куточок ландшафту, максимально наповнити його змістом і практичним застосуванням, глибокою ідейністю творчої думки дизайнера. Другою особливістю, власне, і є можливість поєднання кількох (до п'яти і більше) функцій в одному об'єкті дизайну,

1 – Декоративна композиція по вул. Велика Житомирська, 20 (Київ)

2 – Декоративна композиція з квітниками на Привокзальній площі у Харкові

Рис.2. Поліфункціональні малі архітектурні форми

використовувати всі можливі засоби композиції і оздоблення в дизайні. Естетичний аспект виражається у гармонійності поєднання стилів (якщо це еклектика чи синтез, заснований на контрасті), форми, матеріалу, структури, композиційної лінії, малюнку, пластики, загального силуету і, звісно, призначення (тобто функцій). Узагальнюючи два названі пункти, слід наголосити, що треба знайти таке оптимальне дизайн-рішення поліфункціональної малої архітектурної форми, щоб вона себе виправдовувала в конкретному наповненні функціями та смислом і у визначеному місці розташування, що є основними умовами їх створення; інакше – втрачається оригінальність цього об'єкту, мінімілізується його мотивація і зміст.

За рахунок поєднання кількох функцій відбувається максималізація якісного використання відведеної під малу архітектурну форму площі, тобто виникає момент практичності, зростає коефіцієнт корисності цієї площі. Іншими словами, де можливо об'єднати функції, там автоматично зникає варіант іноді недоречного або громіздкого встановлення кількох простих малих архітектурних форм одна поряд з одною. Це третя особливість.

Четверта полягає у тому, що поліфункціональність – якісно новий і максимально осучаснений принцип формування малих архітектурних форм. Він найбільше підходить під шалений темп життя сучасного суспільства: стрімкий розвиток технічного прогресу, комфортність і автоматизація усіх процесів життєдіяльності, швидка зміна модних тенденцій і смаків. Тому, зважаючи на таку пріоритетність, варто переставити акценти.

П'ятим пунктом слід зазначити, що створення поліфункціональних малих архітектурних форм дає можливість створити унікальні, індивідуальні речі, чим ми просто позбуваємося набридливої типовості, штампованості малих архітектурних форм, притаманних архітектурі радянського періоду. А це, у свою чергу, урізноманітнює середовище, пробуджує відчуття особливості того чи іншого місця, де встановлено поліфункціональну малу архітектурну форму, – а це головне завдання дизайну. Отже, на сьогоднішній день поліфункціональні малі архітектурні форми завдяки нетрадиційним технологіям і фантазії дизайнерів можуть виступати цілком самостійним об'єктом у середовищному або предметному дизайні.

Одним з ключових моментів сприймання поліфункціональних малих архітектурних форм є правильне (продумане!) їх **розташування у середовищі**. Вони можуть увійти у його загальний образ на засадах контрасту, нюансу, можуть бути акцентом у всій композиції, головним елементом, як, приміром, фонтан у парку або скульптура у партері. На сьогоднішній день прикладів встановлення малих архітектурних форм, які можна класифікувати як поліфункціональні, обмаль (рис.2). Тому приведемо приклади встановлення простих малих архітектурних форм у зовнішньому середовищі міст України (рис.3). Аналізуючи зібраний матеріал, слід відмітити, що розміщувати поліфункціональні малі архітектурні форми можна як центральний елемент у вирішенні ландшафтного об'єкту або у благоустрої прилеглої території

громадських закладів, так і допоміжний (периферійний, локальний) елемент, але у будь-якому випадку такі об'єкти будуть звертати на себе увагу в силу своєї поліфункціональності чи незвичайності форми, унікальності чи глибини художнього задуму.

Говорячи про місцезоташування поліфункціональних малих архітектурних форм, ми розуміємо під цим будь-яке громадське середовище: як внутрішнє, так і зовнішнє; як невелике, так і просторе. Між тим, не виключається їх встановлення й у житлових кварталах міста, комплексах. Хоча, звичайно, ширше і якісніше такі об'єкти можна розмістити на території громадських закладів. До речі, у сучасній архітектурі спостерігається тенденція до переходу малих архітектурних форм із зовнішнього середовища в інтер'єри. Яскравий приклад – проектування і активна забудова комплексних споруд (як громадських, так і житлових) у вигляді великопробльотних будівель, у яких поєднуються кілька функцій. На сьогодні прикладів таких споруд можна привести чимало: офісні та торговельні центри, культурно-освітні заклади, житлово-релаксаційні та спортивно-розважальні комплекси, зокрема поблизу води (наприклад, курорти, гідропарки, аквапарки), інші громадські місця відпочинку, де у оздобленні та наповненні середовища широко застосовують малі архітектурні форми: у зимових садах офіс-центрів і супермаркетів, вестибюлях закладів громадського харчування або зіркових готелів, фойє фітнес-центрів, холах адміністративних установ, залах очікування вокзалів, різних місцях і закладах релаксації, а подекуди для цього відведені спеціальні приміщення. Така практика вже давно поширена в Західній Європі, американському континенті та південноазіатському регіоні. В Україні вона набула розповсюдження відносно недавно – в останнє десятиліття, проте поки зосереджена тільки у великих населених пунктах: Києві, Харкові, Львові, Одесі, Дніпропетровську та ін. (рис.4). Отже, за цією аналогією можна розмішувати й поліфункціональні малі архітектурні форми, а саме в атріумах або інших, в основному, транзитних приміщеннях.

Висновки. Таким чином, малі архітектурні форми займають своє особливе і вагомe місце у ландшафтній архітектурі і будівництві в цілому, в організації та оздобленні внутрішніх просторів великопробльотних споруд, громадських інтер'єрів. Розглядаючи природу поліфункціональних малих архітектурних форм, дано визначення поняттю «поліфункціональність», виявлено п'ять їх особливостей, а саме: наповнення змістом і вигідне представлення певного місця будь-якого середовища, можливість поєднання кількох (до п'яти і більше) функцій в одному об'єкті дизайну, максималізація якісного використання відведеної під малу архітектурну форму площі, відповідність нового принципу формування малих архітектурних форм сучасним запитам суспільства, унікальність та індивідуальність нових об'єктів. Крім того, наскільки вдало, з художньої точки зору, і наскільки доцільно, з практичної точки зору, дизайнером будуть поєднані функції, настільки виправдає себе новостворений поліфункціональний об'єкт.

ЛІХТАРІ

Ліхтарі на території міської ради (Львів-Франківськ)
на вул. Володимирська, 12

Навигнаційна ліхтаря на вул. Володимирська, 12

Ліхтарі біля історичного аркусу на вул. Лаврівська

Ліхтарі біля історичного аркусу на вул. Лаврівська

Ліхтарі на території міської ради (Львів-Франківськ)
на вул. Лаврівська

Ліхтарі у центрі Львова

Ліхтарі на вул. Лаврівська

Ліхтарі на вул. Лаврівська

ВХІДНІ ГРУПИ

Вхідна група до адміністративного корпусу (Львів)

Вхід до парку історичного району (Львів-Франківськ)

Спортивий майданчик (Львів-Франківськ)

Центральний вхід до спортивної зали (Львів-Франківськ)

Вхідна група до парку історичного району (Львів-Франківськ)
на вул. Володимирська (Львів)

Вхідна група до парку у центрі Львів-Франківськ

ФОНТАНИ

Фонтан на території міської ради (Львів-Франківськ)

Фонтанчик

Фонтан на Майдані Незалежності (Львів)

Фонтан перед Музеєм історії Тернопільщини і Галичини (Житомир, Івано-Франківська обл.)

Фонтан на території професійного ліцею (Львівська, Закарпатська обл.)

Фонтан у центрі Львів-Франківськ

Фонтан у професійному ліцею (Закарпатська обл., Івано-Франківська обл.)

ЛАВИ. УРНИ

Лавка в урні у центрі Львів-Франківськ

Лавка на історичній вулиці (Львів)

Лавка біля історичного аркусу (Львів-Франківськ)

Лавка біля урні у центрі Львів-Франківськ

ДЕКОРАТИВНА СКУЛЬПТУРА

Декоративна урні у центрі Львів-Франківськ

Ліхтарі-скульптури у центрі Львів-Франківськ на вул. Бруцкиської (Львів)

Рис. 3. Мала архітектурні фонтани у зовнішньому середовищі міст України.

**Декоративний басейн
у ТЦ «Глобус» (Київ)**

**Декоративний водоспад
на Південному залізничному
вокзалі (Київ)**

**Фонтан
в атриумі ТРЦ
у Дніпропетровську**

**Фонтан у підземному
ТЦ «Метроград» (Київ)**

**Декоративна група
у холі ТЦ «Новый привоз»
(Одеса)**

**Фонтан на II поверсі Сервіс-центру.
Зала чекання Харківського
залізничного вокзалу**

**Зимовий сад і пандус у холі
Національної бібліотеки України
імені В.І.Вернадського**

Власне, поліфункціональні малі архітектурні форми і їх місцерозташування взаємозалежні. Так, від місця розташування таких об'єктів безпосередньо залежить стилістика, змістове наповнення останніх, оскільки вони звичайно становлять частину певного архітектурного ансамблю чи іншого окресленого простору (наприклад, площі, скверу) і проектуються з урахуванням його архітектурної структури і заданого стилю, об'єднані одним художнім задумом. І навпаки – комплексне призначення певної поліфункціональної малої архітектурної форми може продиктувати її місце встановлення у середовищі (а останнє, безперечно, буде виграшним для неї!). У цьому випадку майже завжди, окрім основної концепції, поліфункціональні малі архітектурні форми вносять особливість стилю, ритм, колорит у штучно створюваний ландшафт або інше середовище і завершують загальний образ останнього за допомогою власного стилю, форми, структури, композиційної лінії, декору, матеріалу. Одне можна сказати напевно, що поліфункціональні малі архітектурні форми повинні гармонійно увійти у той простір, середовище (як внутрішнє, так і зовнішнє; як невелике, так і просторе), де їм відведено місце.

Подальші дослідження планується проводити у напрямку вивчення усіх аспектів створення поліфункціональних малих архітектурних форм, зокрема спробуємо розробити їх класифікацію, виявити нові способи їх формування і оздоблення.

Література:

1. *Ганкина Н. З.* Малые архитектурные формы, элементы благоустройства и оборудования городских территорий // Краткий справочник архитектора: Ландшафтная архитектура / Под ред. И.Д.Родичкина. – К.: Будивельник, 1990. – С. 281-307.
2. *Грубе Г.-Р., Кучмар А.* Путеводитель по архитектурным формам / Пер. с нем. М.В.Алешечкиной. – 2-е изд. – М.: Стройиздат, 1995. – 216 с.: ил.
3. *Кучерявий В. П.* Озеленения населенных місць. – Львів: Світ, 2005. – 456 с.: іл.
4. *Свидерский В. М.* Малые архитектурные формы внешнего благоустройства для городов Украинской ССР: Дис. ...канд. архитектуры / Акад. архитектуры УССР. Ин-т градостроительства. – К., 1954.
5. *Свідерський В. М.* Малі архітектурні форми. Вид. 2-е, переробл. і доп. – К.: Будівельник, 1976. – 62 с.: іл.
6. *Согоян Н. Ш.* Иллюстрированный словарь архитектурных терминов и понятий: Учеб. пособие для ВУЗов. Издание 2-е доп. и перераб. – М.: Архитектура-С, 2006. – 384 с.: ил.
7. *Великий тлумачний словник сучасної української мови /* Голов. ред. В.Т.Бусел, редактори-лексикографи: В.Т.Бусел, М.Д.Василега-Дерibas, О.В.Дмитрієв, Г.В.Латник, Г.В.Степенко. 2-е вид. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
8. *Обуховська Л. В.* Малі архітектурні форми в дизайні середовища: еволюція та сучасні тенденції застосування // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2008. – Вип. 19. – С. 50-57.

Надійшла до редакції 7.04.2009